

SIGNILD VALLGÅRDA: Sygehuse og sygehuspolitik i Danmark. Et bidrag til det specialiserede sygehusvæsens historie 1930-1987. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1992, 399 s.

Der er ny dansk historisk forskning, der ikke bør være uomtalt i dette tidsskrift.* Signild Vallgårdas – for den medicinske doktorgrad forsvarede – disputats hører til denne kategori. Begrundelsen turde være indlysende. Hun tager som den første historiker hul på den videnskabelige beskæftigelse med en af de mest betydende og omfattende sektorer indenfor dansk socialhistorie i det 20. århundrede, nemlig det specialiserede sygehusvæsen. Det er altså også institutionshistorie, men ikke den form for institutionshistorie, der oftest er set. Det er ikke institutionshistorie set indefra og oppefra, men institutionshistorie som kompleks eller »væsen« i internt sam- og modspil og i et vist omfang i forhold til det omgivende samfund. Hendes arbejde spænder over en længere periode, hvor både tidsramme og faseopdeling ganske vist kan diskuteres, men diskuteres kan det ikke, at hun på grundlag af en til formålet for en stor del nyindsamlet og –bearbejdet statistik giver os det hidtil mest kvalificerede grundlag at arbejde videre på og stille spørgsmål ud fra. Det er en præstation, og det er klædeligt ubeskedent, når hun indledningsvis omtaler, at hun har betrådt nye veje og derfor har måttet søge til udlandet for både at finde mulige forbilleder for undersøgelsen og inspiration.

Til gengæld turde det være overflødigt i en disputats med en vejledning til mulige læsere, der ikke er meget interesseret i emnet (s. 25)! De kan sejle deres egen sø, d.v.s. læse i det mindste bogens konklusion eller søge til anmeldelserne. For det omfattende statistiske materiale gør det til en formmæssigt tung afhandling.¹ Forfatteren synes at have haft visse problemer med at afstemme indledningens niveau med resten af afhandlingen. Side 27 betragtes »Erslev« – oven i købet citeret med et fyldord »jo« – som en bekendt størrelse, hvilket han næppe er i de mediciner- og samfundsforskerkredse, bogen også henvender sig til, mens delafsnittene med »Teoretiske overvejelser« (21f.) og »Analysemetoder« (26f.) ikke bevæger sig på noget højere niveau for at udtrykke det pænt. Det er ret tyndt, og har heldigvis ikke været bestemmende for afhandlingens hovedanliggende.

Bogen bygger på to typer af materiale. På den ene side en statistik, der hviler på en registrering af alle danske somatiske sygehuse hvert tredje år i perioden 1918-87 med angivelse af: antal senge, indlæggelser, sengedage, udgifter, ansatte og specialafdelinger og hjælpeafdelinger. På den anden side en analyse af debatten om sygehusene, som den optræder i relevante trykte medier af enhver art. Her er foretaget et udvalg (om kriterierne se s. 26). Statistikken har været bestemmende for faseopdelingen: 1. Det specialiserede sygehusvæsens etablering 1930-45, 2. Konsolidering 1946-60, 3. Storhedstid 1960-73 og 4. Begyndende nedgang 1974-87, som behandles i henholdsvis kapitlerne 3, 4, 5 og 6.

Man kan med en vis ret stille spørgsmålstegn ved startåret 1930, og der er da

* Redaktionen beklager den sene anmeldelse, som på ingen måde kan lægges anmelderen til last.

¹ Som hendes foregående – spændende – bog »Sjukhus och fattigpolitik«, 1985 var det på grund af de besværgende universitetsmarxistiske gevandter. Anm. i dette tidsskrift 1987, s. 188-190.

også statistik tilbage fra 1918², men det er under alle omstændigheder klart, at begyndelsen til det specialiserede sygehusvæsen hverken var det ene eller det andet af de nævnte år, men betydeligt tidligere. Et specialiseret sygehusvæsen var »etableret« før 1918. I stedet er der foretaget et velvalgt dyk ned i en allerede igangværende udvikling i den foreliggende undersøgelse. Afhandlingen havde ikke lidt skade af en indrømmelse af valget af starttidspunkt i stedet for at søge en egentlig begrundelse i udviklingsforløbet.

Jeg skal ikke indlade mig på at præsentere de statistiske problemer, som der gøres fyldigt rede for. De er genkendelige overalt fra historiske og samfundsvidenskabelige undersøgelser strækkende sig over en længere årrække: f.eks. skiftende registreringspraksis, anderledes optællingsformer, nye differentieringer.³ Alt i alt giver det store tabelmateriale en mere kompleks opfattelse af hele det overordnede udviklingsforløb, men der er noget af et spring til den ledsagende faglige debat, som sine steder forekommer noget påhæftet. Det har været svært at forene det kvantitative og kvalitative materiale. En af grundene er, at det kvalitative materiale er utilstrækkeligt. Det bringer os ikke tæt nok på nogle af de afgørende beslutningsprocesser vedrørende sygehusudviklingen. Det har ikke været nok at tage repræsentative udsagn fra debatten, politikeres, embedsmænds og lægers udsagn samt derfra afvigende synspunkter. Selve beslutningsprocessen og magtkampen i de bestemmende instanser havde været et vigtigt supplement til grundstatistikken ved siden af debatresuméerne, men i sagens natur et endnu mere overvældende og uoverskueligt materiale at gå til. Det er kun forståeligt, når undersøgelsen er stoppet ved den trykte debat. Selv i sin foreliggende form er det en overordentlig arbejdspræstation. Og hvad afhandlingen sine steder kan mangle i historisk konkret dybde, har den i længdesnit, perspektiver og udblik. Sidstnævnte således til udviklingen på sammenlignelige områder i udlandet, hvor de statistiske problemer påny melder sig og har virket hæmmende på mulighederne for en i alle tilfælde overbevisende komparation.

Mens faseopdelingerne omkring 1945, 1960 og 1973 virker overbevisende ud fra det fremlagte materiale, hvis man ikke tager dem alt for rigoristisk, kan det være svært helt at følge forfatteren i karakteristikken af perioden fra 1973 som en begyndende nedgangsperiode. I hvert fald skal trykket lægges på *begyndende* og ikke på nedgang. Der er nemlig ikke tale om nogen nedgang i de fleste af de parametre, som har været styrende for faseopdelingerne. Derimod nok om en opbremsning i væksten, men det er unægteligt noget andet end nedgang. Snarere er det politiseringen af sundhedsvæsenet, selve det, at der stilles spørgsmålstegn ved sygehusenes enerådende rolle og lægernes uantastede kompetence og autoritet i sundhedspolitiske anliggender, der har fået (eller forledt) forfatteren til at tale om begyndende nedgang, selv om det meste af det fremlagte materiale taler imod det. Formuleringer som »Den primære sundhedstjeneste og forebyggelsen fik mere opmærksomhed og blev i praksis prioriteret noget højere end før« (s. 257), kan det i den sammenhæng være nærliggende at udlægge som forfatterens personlige opfattelse af den ønskelige udvikling for fremtidens sundhedsvæsen. Det kan have ført til den noget misvisende karakteristik af perioden efter 1974. Der er imidlertid et langt stykke fra minimale

² S. 24 er der en slags forklaring på startåret 1918; det er imidlertid ikke en forklaring, men endnu et vilkårligt valg.

³ Se kap p: Appendix om sygehusundersøgelsen s. 359-368.

omlægninger i den økonomiske prioritering mellem det primære og sekundære sundhedsvæsen, samt en skærpet debat, hvor der mest tales for mere forebyggelse og prioritering af den primære sundhedstjeneste og så til at dreje udviklingen væk fra den mastodont, som det specialiserede sygehusvæsen er blevet til i den danske sundhedssektor. Det er vist endnu ikke sket i 1997.

John T. Lauridsen

PAUL A. LEVINE: *From Indifference to Activism. Swedish Diplomacy and the Holocaust.* Studia Historica Upsaliensia bd. 178, 293 sider. Uppsala 1996.

I litteraturen om Holocaust finder vi ofte Sverige anbragt i den lidet glørværdige gruppe af *bystanders*, dvs. lande eller organisationer der stod på sidelinjen og så til, mens tyskerne myrdede millioner af jøder. Hjælpen til de norske og danske jøder i 1942/43, til de ungarske i 1944 og til kz-lejrfangerne i 1945 har ikke kunnet rette op på dette billede af statsegoisme og ligegyldighed. Således var det også efter krigen den svenske Sandler-kommissions vurdering at flygtningepolitikken havde gjort for lidt – og gjort det for sent. I samme kritiske tradition skrev Hans Lindberg i disputatsen fra 1973, *Svensk flyktningpolitik under internationellt tryck, 1936-41*, og amerikaneren Steven Koblik i bogen, *The Stones Cry Out: Sweden's Response to the Persecution of the Jews, 1933-1945*, fra 1988 (også svensk udgave uden noteapparat, Stockholm 1987).

Kobliks provokerende, men også noget hurtige, arbejde har nu fået et vægtigt modspil i amerikaneren Paul A. Levines undersøgelse, *From Indifference to Activism*, der blev forsvaret som disputats i Uppsala sidste år. Hovedtesen er her at den svenske regering, med Utrikesdepartementet (UD) som eksekutor, i 1942 forlod sin jødefjendske politik og gearede sit diplomati til at redde jøderne fra det man nu erkendte var deres sikre død i Polen. Hjælpen kulminerede med Raoul Wallenbergs heroiske indsats i 1944/45, der iflg. Levine netop kun kan forstås på baggrund af det svenske diplomatis humanitære arbejde i de to foregående år. Undersøgelsen slutter i øvrigt med Wallenbergs ankomst til Budapest i juli 1944 – en noget utilfredsstillende afgrænsning, der vist kun kan forsvares hvis Levine, der har et såkaldt Wallenberg-professorat bag sig i USA, vil reservere denne historie til et bind nr. 2.

Levine opererer med et begreb han kalder *bureaucratic resistance*, som i disputatsens selvforståelse tilfører Holocaust-forskningen en ny dimension og et tiltrængt teoretisk apparat. Således kvalificerer den bureaukratiske modstand den svenske hjælpevirksomhed som noget særligt, fordi den i modsætning til andre *bystanders* (f.eks. Bulgarien, Italien og Tyrkiet) ikke kun var indstillet på at redde landets egne jøder, men også drog andre grupper ind. Levine bygger på den weberske tanke om bureaukratiets rationalitet og forudsigelighed, og på den grundopfattelse at svenskernes modpart, den tyske udenrigstjeneste, netop rummede en sådan rationalitet, at den fulgte de diplomatiske normer, at den var uden ideologisk motivation, og at den havde et frirum og en betydelig autonomi. Spørgsmålet er imidlertid hvor langt disse forudsætninger rækker når det gælder *Endlösung*-processen. Levine lægger sig tungt op ad den funktionalistiske skole,